

I. МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 7.021.7 (477.87)

НЕБЕСНИК І. І.,
професор, ректор Закарпатського
художнього інституту,
м. Ужгород, Україна

ТВОРЧИСТЬ ВАСИЛЯ СВИДИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ

Небесник І. І. Творчість Василя Свида в контексті розвитку художньої освіти Закарпаття. Художню освіту Василь Свида здобував в різьбярській школі в с. Ясіня, заснованій чеськими художниками. Вдосконалення його творчості відбувалося у м. Брно у реставраційній фірмі братів Котрбових. У 1946 році Василь Свида став викладачем скульптури в Ужгородському художньо-промисловому училищі та членом обласної організації Спілки художників України. Твори Василя Свида започаткували новий етап у художній обробці дерева і скульптури на Закарпатті, що було відзначено урядовими нагородами. Василь Свида був також видатним організатором художнього життя на Закарпатті.

Ключові слова: різьбярська школа в с. Ясіня, Василь Свида, закарпатська скульптура, Ужгородське училище прикладного мистецтва.

Небесник И. И. Творчество Василия Свида в контексте развития художественного образования Закарпатья. Художественное образование Василий Свида получил в резьбярской школе в с. Ясиня, основанной чешскими художниками. Совершенствования его творчества происходило в г. Брно в реставрационной фирме братьев Котрбових. В 1946 году Василий Свида стал преподавателем скульптуры в Ужгородском художественно-промышленном училище и членом областной организации Союза художников Украины. Произведения Василия Свида начали новый этап в художественной обработке дерева и скульптуры на Закарпатье, что было отмечено правительственными наградами. Василий Свида был также выдающимся организатором художественной жизни на Закарпатье.

Ключевые слова: резьбярская школа в с. Ясиня, Василий Свида, закарпатская скульптура, Ужгородское училище прикладного искусства.

Nebesnyk I. Vasyl Svyda's creativity in the context of art education of Transcarpathia. Vasil Svyda's art education attained in woodcarving school in the village Yassinia, founded by Czech artists. The Improving of his creativity had taken place in Brno in the restored Kotrbov brothers' Company. In 1946 Vasil Svyda became a teacher of sculpture at Uzhhorod College of Applied Arts and a member of the regional organization of the Union of Artists of Ukraine. Vasil Svyda's works launched a new stage in the artistic woodcarving in Transcarpathia, which was noted by government awards. Svyda Vasil was also a prominent organizer of artistic life in Transcarpathia.

Keywords: woodcarving school in the village Yassinia, Vasil Svyda, Transcarpathian sculpture, Uzhgorod College of Applied Arts.

Постановка проблеми. З іменем Василя Свида пов'язані процеси зародження закарпатської художньої школи (різьба по дереву, скульптура), а також художньої освіти (Ужгородське училище прикладного мистецтва).

У 2013 році виповнилося сто років з дня народження видатного українського скульптора-різьбяра Василя Свида, який народився 22 жовтня 1913 р. в с. Пацканьово на Ужгородщині в селянській родині. У процесі становлення художника неможливо обійти увагою умови, які створював уряд Чехословаччини для збереження й розвитку народного мистецтва Підкарпатської Русі у міжвоєнний період. Завдяки зусиллям інспектора крайового уряду Йозефа Пешка та його радника Франтішека Шпали було відкрито в 1921 р. навчальну різьбярську школу в гуцульському селищі Ясіня. На думку шкільного реферату в Ужгороді цей навчальний заклад в Ясінях повинен був враховувати традиції художнього різьбярства на Гуцульщині, а також недостатній рівень володіння столярним ремеслом як засобом виживання. При школі діяв інтернат з повним забезпеченням для бідних дітей. Діти отримували безкоштовно харчування, опалення, світло, білизну, взуття і навіть стрижку в перукаря [2: 270]. З 1921 року міністерство шкіл організувало масштабну акцію по збиранню закарпатської вишивки, а 1924 р. в Празі відбулася велика виставка під назвою «Життя і мистецтво Підкарпатської Русі».

Метою цієї статті є розкрити непересічність творчості Василя Свида у контексті розвитку художньої освіти на Закарпатті.

Виклад основного матеріалу. Юний Василь Свида після спроби отримати сільськогосподарську професію протягом 1927-1929 рр. поступив у 1930 р. на навчання в різьбярську школу в с. Ясіня. Тут уже працювали прекрасні фахівці: живописець Отто Єлен, скульптор Г. Голишовський, різьбяр В. Фулік. Отто Єлен був призначений викладачем в Ясіня у 1927 році. У грудні 1922 р. він влаштував виставку в Празі «Цикл картин з Гуцульщини». Під впливом чеських вчителів Василь Свида зрозумів, що речі селянського побуту, які оточують його все життя, є витворами народного мистецтва.

У 1934 році навчання в школі закінчилося, але роботу на Підкарпатській Русі було важко знайти. Траплялися оздоблювальні роботи в церквах під керівництвом підрядчиків І. Павлишинця та А. Демчика. Зберігся вівтар роботи В. Свида в рідному селі та іконостас в с. Приборжавському. Переконавшись у відсутності замовлень на роботу, молодий різьбяр подався у 1937 р. на заробіток у Чехію в м. Брно. Тут він зав'язав стосунки з реставраційною фірмою братів Котрбових під керівництвом Германа Котрби (нар. 1913 р.). В майстерні Котрбових виготовляли іконостаси для сільських і монастирських храмів, реставрували старі і виготовляли нові церковні прикраси [6: 173]. На думку мистецтвознавця Григо-

рія Островського, для Василя Свида робота в майстерні церковного мистецтва, виготовлення розп'ять і зображень святих, орнаментів, барельєфів і круглої скульптури були непоганою школою. «Для душі» Василь Свида виготовляв дерев'яні тарелі і блюда, прикрашав їх народним орнаментом та цитатами з пісень, а в центрі komponував сцени, типи й пейзажі рідного дому [6: 173].

Герман Котрба (нар. 1913 р.) був лідером реставраційної майстерні і згодом став відомим скульптором і реставратором, лауреатом Державної премії Чехословаччини. До нього приходили талановиті друзі, серед яких були скульптори Сільвія Лацінова та Вацлав Каутман, з якими мав змогу спілкуватися і Василь Свида. Згодом, у 1969 році, їх відвідав закарпатський митець, згадуючи свою молодість у м. Брно [4: 10].

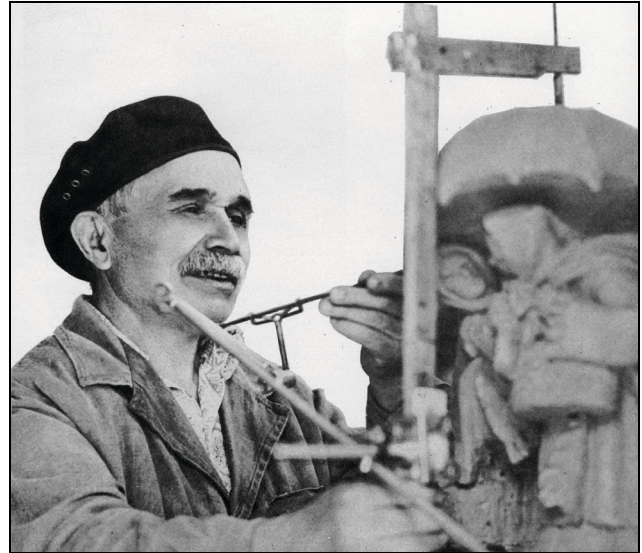
Друга світова війна закінчилася 8 травня 1945 року. Підкарпатська Русь як колишня складова Чехословацької республіки діяла як Закарпатська Україна, що незабаром возз'єдналася з Радянською Україною. 15 червня 1945 р. Василь Свида вирушив із Брно додому. У цей час Ужгород відвідали представники Ради народних комісарів УРСР Павло Тичина та Микола Бажан. Ужгородські художники на чолі з Адальбертом Ерделі порушували клопотання про необхідність відкриття в Ужгороді художнього навчального закладу. Народна рада Закарпатської України одним із останніх своїх документів у червні 1945 р. прийняла постанову «Про відкриття школи живопису, скульптури і школи художніх ремесел» [5: 46-47].

У серпні 1945 року в Закарпаття прибули Василь Касян та Микола Глущенко, які зустрічалися із Адальбертом Ерделі, Йосипом Бокшаєм, Андрієм Коцкою, Федором Манайлом, їздили по Закарпаттю і вели розмови про відкриття художнього навчального закладу та створення обласної організації Співки художників УРСР. А. Ерделі опікувався розвитком живопису та скульптури і мав надію на розвиток цих напрямів мистецтва. Василь Свида залишився проживати в Ужгороді на квартирі в Андрія Коцки. Очевидно, це було виправдано з точки зору майбутньої творчої діяльності.

Ужгородське художньо-промислове училище розпочало свою діяльність у березні 1946 року з відділеннями художнього розпису та художньої різьби по дереву як відділення скульптури. Скульпторами тут були випускники школи з художньої обробки дерева в с. Ясіня Василь Свида та Іван Гарапко.

У серпні 1946 року розпочало свою роботу обласне відділення Співки художників УРСР. На виставках з'явилися твори пластичного мистецтва в т. ч. й Василя Свида: «Гуцулка з конем», «Любов», «Тарілки з портретами тт. Леніна і Сталіна», «Прощання партизана», «Зустріч Червоної Армії» (2-а обласна виставка у 1946 р.) [3].

Після 2-ї обласної виставки твори закарпатських художників експонували в Києві та Москві. Василь Свида здобув перші успіхи. Разом із колегами здійснив поїздки в Київ і Москву, був нагороджений орденом «Знак пошани» став депутатом Верховної Ради України.

За роботою

На думку мистецтвознавця Валентини Мартиненко своєю творчістю він обрав амплуа жанриста-оповідача. Григорій Островський вважав, що творчість Василя Свида виросла із закарпатської різьби по дереву. Водночас – це принципово нове слово у мистецтві Закарпаття. «Народне різьбярство дорядняського періоду не знало таких фігурних сюжетних композицій, а в професійній скульптурі роботи Свида утвердили тему народу, тим самим підняли на один рівень з живописом, переборили її хронічне відставання» [6: 175].

Розвиток художньої школи Закарпаття відбувався у непростих політичних умовах і під пильним наглядом комуністичної партії. У 1949 році художники пережили нападки у зв'язку з проголошеною комуністичною партією боротьбою проти космополітизму та захопленням здобутками західних країн. У цих умовах А. Ерделі був відсторонений від керівництва обласною організацією Співки художників України (з посади директора училища його зняли ще в 1947 році), а щорічна виставка творів закарпатських художників була відмінена.

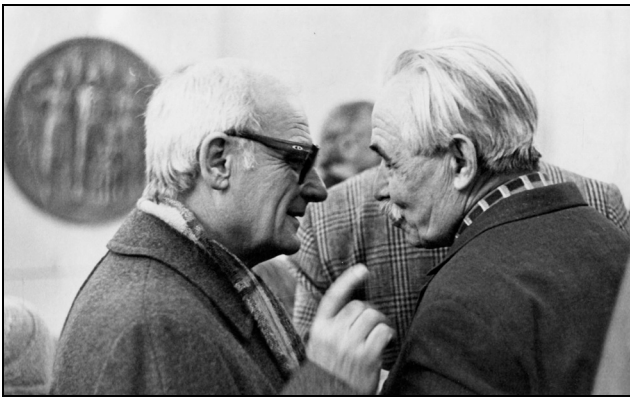
На короткий термін головою обласного відділення Співки художників України було висунуто Федора Манайла (до 1951 року). Потім закарпатське відділення Співки художників України очолив Василь Свида (1951-1961 рр.)

На відміну від довоєнного часу тепер вся творча робота була поставлена під контроль партійних та державних органів. У 1952 році художник Михайло Гордійович Деревус здійснив поїздку в м. Ужгород з метою перевірки стану підготовки художників Закарпаття до творчої виставки, про що свідчать архівні матеріали Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України [8]. Митець аналізує роботу всіх членів обласної організації Співки. Схвально відгукується про працю Василя Свида, зокрема про його композицію «Закарпатські лісоруби підписують відозву миру», а також скульптурні групи «За мир», «Зустріч», «Гусятниця», «Зустріч Радянської Армії». Одночасно Михайло Деревус відзначає, що переобтяженість Василя Свида громадською

роботою не дозволяє художникові віддавати належний час творчій праці. Також поважний гість з Києва зауважує, що відсутність чіткого плану в роботі Андрія Коцки призводить до того, що майже всі його роботи лишаються не закінченими. «До наступної виставки закінчує картину... і ряд портретів кращих людей Радянського Закарпаття» [8].

Має проблеми, на думку М. Дерегуса, також Адальберт Ерделі, який працює багато і наполегливо але у нього не зовсім ясний шлях до мети. Тому А. Ерделі потребує творчої допомоги і кваліфікованої критики. Це дасть йому можливість стати справжнім реалістом [8]. Михайло Дерегус переконаний, що й у Федора Манайла є потреба перебудовуватись і позбавлятися впливів формалізму. Представник з Києва вважає необхідною активну допомогу з боку правління Спілки, місцевих партійних і радянських організацій ужгородським художникам напередодні чергової обласної виставки.

Художні роботи Василя Свида, серед яких «Іду в партизани», «Зрадником не буду», «На сході наша воля», «Ліквідація неписьменності у закарпатському селі», дали можливість йому разом із Йосипом Бокшаєм, Гаврилом Глюком, Петром Шолтесом, зробити у 1966 р. виставку в Москві. У процесі творчого зростання художник переходить від створення одно-двофігурних статичних композицій до все більш складних, багатофігурних творів, таких як «Весною на полонину» (1954), «На полонину» (1959), «Одягають молоду. Весілля» (1964), «Повернення з полонини» (1967) та ін.

На відкритті виставки

Персональні виставки Василя Свида відбувалися в 1968 році в Києві, в 1973 році в Ужгороді, у 1977 році в Ужгороді та Мукачеві. За творчі успіхи митцеві присвоєно в 1957 році почесне звання заслуженого діяча мистецтв УРСР, а в 1973 р. – народного художника УРСР.

Одним із напрямків творчих пошуків у пізніший період став скульптурний портрет, включений до жанрової композиції. Це такі відомі праці, як «Знову в рідній хаті» (1976), «Моя сім'я» (1983), «І. Чуса та В. Шорбан – герої Монреаль-67» (1975), «Герой Соціалістичної Праці Ю. Пітра в полі» (1976).

Вершиною творчості митця став грандіозний за змістом і виконавчою майстерністю горельєф «В сім'ї єдиний» (1978-1982), за який автор у 1983 році був удостоєний Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка в галузі мистецтва.

Як педагог-художник Василь Свида працював в Ужгородському училищі декоративно-прикладного мистецтва найтриваліший час у порівнянні з іншими корифеями – протягом 1946-1976 рр. Мав значний вплив і авторитет серед педагогічного та студентського колективів, був секретарем місцевої комуністичної організації.

Серед його учнів, знані на сьогодні: Василь Гангур, Наталія Герц, Тарас Данилич, Мігай Іванчо, Олександр Саллер, Іван Матіко, Юрій Мошак, Іван Палаташ, Володимир Щур. У викладацькій роботі Василю Свида допомагали викладачі Йосип Пал, Георгій Товтин, Федір Лащак та ін. Рівень підготовки фахівців був високим. Окрім площинної геометричної різьби, студенти виконували рельєфні роботи, здійснювали копії об'ємної скульптури при допомозі копірмашини.

Протягом 1980-х років Василь Свида прийшов до висновку, що для Закарпаття є нехарактерною художньою обробка металу, і під впливом такої думки дирекція Ужгородського училища прикладного мистецтва припинила набір студентів на відділення художньої обробки металу. Тільки через декілька років навчання за спеціалізацією «Художня обробка металу» було відновлене. З іншого боку Василь Свида «висловлював сумніви, «чи забракло справжніх учителів і «нашому училищі», чи «вже не нашому» [7]. Це був період сумнівів і пошуків виходу з кризи під час горбачовської «перебудови».

Захоплюючись все більше портретною скульптурою, Василь Свида працював над образами відомих в Закарпатті людей, таких як: лісоруби Іван Чуса та Василь Шорбан, землероб Юрій Пітра, працював над автопортретами. Як стверджують мистецтвознавці, творчий доробок В. І. Свида є «не просто класикою, а історико-художнім свідченням епохи» [1: 33].

У кінці 1980-х Василь Свида важко хворів. Помер 19 квітня 1989 року. Похований у місті Ужгороді на кладовищі «Кальварія». На могилі встановлено надгробний пам'ятник скульптора Михайла Михайлюка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біксей Людмила. Василь Іванович Свида (1913-1989) // Закарпатські митці – лауреати Національної премії ім. Т. Г. Шевченка. – Видавництво В. Падяка, 2008.
2. Holešovský G. Statní odborná škola pro zpracování dřeva v Jasiné/ Podkarpatska Rus Redigoval Dr. Jaroslav Zatloukal. – Bratislava, 1936.
3. Каталог 2-ої обласної виставки образотворчого мистецтва Закарпаття в Ужгороді. – 1946. – 15 с.
4. Мартиненко В. Василь Свида. Видавництво «Мистецтво». – Київ, 1987. – 103 с.
5. Небесник І. І. Художня освіта на Закарпатті у ХХ столітті: історико-педагогічний аспект. Видавництво Закарпаття. – Ужгород, 2000. – 164 с.
6. Островський Григорій. Образотворче мистецтво Закарпаття. – Київ: Мистецтво, 1977. – 198 с.
7. Скунець Петро. Вдихнути душу в неживе // Карпатська Україна. – 1993. – 18 лист.
8. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Фонд №581 Опись №1 Ед. хр. №308. Отчет о поездке художника М.Дерегуса в Ужгород для проверки.